

A komáromi főkapitányok listájának részleges rekonstrukciója

Vass Gábor

The partial reconstruction of the list of castle captains of Komárom

Abstract

In the course of my work, I make an attempt to reconstruct the lost list of castle captains in Komárom. The number one sources on the list are the archival legacies and published works of Sándor Takáts and the studies of the historian Géza Pálffy. The study and the list of castle captains is the result of two years of research. At the end of the work I highlight one of the castle captains who I present in more detail.

Keywords: Fortress Komárom; Border castle/fort; Sándor Takáts

Kulcsszavak: Erőd; Komárom; végvár; Takáts Sándor

Subject-Affiliation in New CEEOL: History – Modern Age – 16th Century

DOI: 10.36007/eruedu.2021.4.111-115

Alábbi munkámban, amely inkább tekinthető munkaanyagnak, mint kiforrott tanulmánynak, arra teszek kísérletet, hogy rekonstruáljam a komáromi várkapitányok elveszett névsorát. Emellett a dolgozat másik felében kiemelem az egyik várkapitányt, Pálffy Miklóst, akit részletesebben is bemutatok.

Munkám elsősorú forrása Takáts Sándor levéltári hagyatéka és kiadott művei voltak, amelyek a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárában találhatóak: *Takáts Sándor (1860–1932) hagyatéka, Saját kéziratok és Tanulmányok a végvári életről* jelzetek alatt. Felhasználtam továbbá Pálffy Géza tanulmányait (lásd a szakirodalomban), valamint „*A magának való végház*” – *A török kori Komárom Takáts Sándor munkáiban* című szakdolgozatomat (Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, 2020), valamint további online hozzáférhető szakirodalmat. (Ezeket is lásd a szakirodalomban.)

A főkapitányi tisztség, ezzel együtt az azt betöltő személy egy vár, végvár vagy erőd életében nélkülözhetetlenül fontos pozíció, kulcsszerep volt. A főkapitány nemcsak a katonákat irányította csatában és békeidőkben egyaránt, de ő intézte a vár ügyeit is, valamint a vár rendtartásáért is ő felelt. A komáromi főkapitányok névsorát Takáts Sándor kiadott anyagaira támaszkodva kezdtem el rekonstruálni, majd a folytatásban a Takáts-hagyatéki anyagból, illetve Pálffy Géza munkáiból szinte teljesen sikerült véglegesítenem. A 16. századiak mellett a 17. századi főkapitányok neveit is sikerült összegyűjtenem. Amint arra Pálffy Géza is utalt, a magyar végvárrendszer főkapitány-listájának kétségtelenül leghiányosabb és legpontatlanabb részét a komáromi fő- és naszádoskapitányok, illetve főkapitány-helyettesek listája jelenti. A kevés feltehető adatból, elsősorban Takáts Sándor kiadott munkáiból kiindulva sokszor csak egy-egy évre tudtam meghatározni az épp akkor hivatalban lévő főkapitányt.

16. századi komáromi főkapitányok

<i>Év</i>	<i>Főkapitány neve</i>
1528	Gortschacher a komáromi kapitány
1547	Paksy János a főkapitány
1551	tudjuk, hogy német származású a főkapitány
1552–1562	Paksy (Paxy) János
1556.	Paksy János a főkapitány
1556. október	Palinai Pál
1557	Paksy János a főkapitány
1560	Paksy János a főkapitány
1561	Petheő János
1562-től	Petheő János a főkapitány (1565-ben még ő tölti be a tiszte)
1563–1566	Pethő (Petheő) János
1566–1577	Kileman Andreas (Takátsnál Kielmann vagy Kielman András) – tudjuk, hogy Pethő Jánost váltotta
1577–1578	Ferrando Samaria de Speciacasa
1578–1580	Forgách István
1580–1584	Kileman Andreas
1584-től	Pállfy Miklós a főkapitány – 1586-ban tudjuk, hogy még ő
1584–1889	Pállfy Miklós
1587 szeptemberében	Braun Rézmán főkapitány
1589–1594	Erasm Braun a főkapitány, aki a komáromi ostrom után szerzett sérüléseibe halt bele az ostrom után, helyettese Starsith Farkas kapitány (Takátsnál Kis Farkas)
1594 novemberétől	Pállfy Miklós
1594–1600	Pállfy Miklós

17. századi komáromi főkapitányok

<i>Év</i>	<i>Főkapitány neve</i>
1600–1606	Hans Molart
1606–1609	Ferdinand von Kolonitsch
1609–1614	Johann Eusebius Khuen
1614–1625	Hans Dietrich von Reiffenberg
1625–1639	Ernst von Kolonitsch
1627–1632	Sibrik Pál a főkapitány
1639–1651	Hans Christoph Graf von Puchhaim
1651–1664	Adolph Ehrenreich Graf von Puchhaim
1664–1668	Louis Raduit Graf de Souches
1668–1690	Karl Ludwig von Hofkirchen

A főkapitányok névsorát nem volt egyszerű rekonstruálni, mivel nem létezik egységes lista. A 2019-es tudományos diákköri munkámban csupán a 16. századra koncentráltam, amit azután kiterjesztettem a 17. századra is. A neveket általában

Takáts jegyzeteiből és kiadott munkáiból szedtem össze. A legtöbb esetben Takáts valami teljesen másról írt, de az írásban megemlítette, hogy abban az évben ki volt a főkapitány.

Például Takáts a *Rajzok a török világból* II. kötetében a palánk kapcsán írja, hogy Petheő János komáromi főkapitány egyik jelentésében írja, hogy huszárait a király más végvárakba osztotta, de a huszárok nem voltak hajlandóak elhagyni Komáromot. Az írásból és a lábjegyzetből kiderül, hogy ez az esemény 1561-ben volt, amiből tehát megtudhattuk, hogy 1561-ben Petheő János volt a főkapitány. Később a könyv egy másik fejezetéből egy egész más téma kapcsán szintén hasonló módon kiderül, hogy 1562 és 1564 közt szintén ő volt a főkapitány. A legtöbb nevet ilyen módon, Takáts munkáiból innen-onnan szeddegettem össze. Néha könnyebb dolgom volt, hiszen néhány név ismert, mint például Pálffy Miklóse, aki az 1594-es ostromnál kulcsszerepet játszott. Ezeket a neveket sok forrásban megtaláltam, így ezekkel nem volt nehéz dolgom.

Hatalmas segítséget jelentett Takáts mellett Pálffy Géza is, ugyanis az egyik tanulmányában ő is kísérletet tett a lista rekonstruálására. Pálffy Géza listája viszonylag teljes, ugyanakkor megfigyelhető benne, hogy néhány ponton eltér az én listámtól. Például ő úgy írja, hogy 1552–1562 közt Paksy János a főkapitány, míg Petheő (nála Pethő) János csak 1563–1566 közt. Ezzel szemben nekem egy könyvben három-négy különböző helyen is felbukkant Petheő különböző témák kapcsán, melyből kettő 1561-re és 1562-re vonatkozik, forrásmegjelölésekkel. Így Pálffy listája néhol megerősíti az enyémet, néhol pedig eltér tőle.

Ami a munkát nehezítette, hogy néha előfordultak olyan esetek, amikor az adott dátumhoz nem a főkapitány neve, hanem csak a származása volt feltüntetve, egy kivételével, később más helyeken ezekhez a dátumokhoz tudtam nevet társítani, de az 1551. évhez csak annyit tudtam társítani, hogy a főkapitány német származású volt.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért az 1540-es 1550-es évektől kezdem a listát. Erre a választ a tavalyi TDK-munkámban adtam meg. A teljesség kedvéért ide is leírom, hogy a főkapitányok a várak élén csak az 1500-as évek közepe táján jelentek meg, előtte a várak élén ún. porkolábok voltak. Ez a tisztség ugyan megmaradt, de jellemző volt, hogy abba a várba, ahova egyszer főkapitányt neveztek ki, oda onnantól kezdve mindig főkapitány került, a porkoláb tisztsége pedig átalakult. Ezért csak a 16. század közepétől beszélhetünk főkapitányokról.

A magyar várak élén a 15. és a 16. század első felében két tiszt volt. Ők voltak a porkolábok. Olykor a király képeinek vagy fejedelmeknek is nevezték őket. Sok várunkban még a 16. század első felében is két-két porkolábot találunk. Nádasy Tamás a budai porkoláb volt, aki erősen kiállt e mellett a szokás mellett és kérvényezett maga mellé egy másik porkolábot, valamint a többi porkolábot is felszólította, hogy kérjen maga mellé egy társat, de ez a tisztség a 16. század közepére átalakult és a várak élére már kapitányokat vagy főkapitányokat helyeztek. A porkoláb tisztség ugyan megmaradt, de ezen a szón már nem a kapitányt, hanem a várkapu fővigyázóját értették – ahány kapuja volt a várnak, általában annyi felesküdtő porkolábjá is volt. A főkapu a főporkoláb kezén volt, a porkolábok a kapukat drabantok (kapuállók) segítségével őrizték.

A magyar várakba kinevezett főkapitányok és kapitányok a magyar szokás szerint az őrségnek csak egy részét kapták maguk alá. Ez a szám általában 100–150 lovast takart. A többi hadi nép fölött pedig a többi tiszt rendelkezett. Természetesen ők is mind engedelmességgel tartoztak a főkapitánynak.

Pálffy Miklós

Pálffy Miklóst 1584-ben nevezték ki komáromi főkapitánnyá, s négy év múlva az érsekújvári főkapitányságot is megkapta. Számos csatában és ostromban vett részt, többek között elfoglalta Párkányt és Visegrádot, részt vett Esztergom ostromában és bevette Vácot. Nevezetes haditettei között tartják számon a tatai vár 1597-es visszafoglalását a töröktől, amikor sikeresen alkalmazta korának új fegyverét, a patarát, azaz a petárdát, amellyel sikerült berobbantania a vár kapuját. Ugyanezt egy évvel később a győri vár visszavételekor is sikeresen alkalmazták Pálffy katonái.

A komáromi végvári vitézek számos sikeres cselet vetettek Pálffy itteni főkapitánysága idején. A kellemetlen meglepetések elkerülése végett Pálffy többek között palánkkal vetette körül a komáromi révet, ahol a magyar naszádok horgonyoztak. Ez ellen Szinán budai basa, aki nagyvezérként később sikertelenül ostrom alá vette Komáromot, szép magyarsággal megírt levélben tiltakozott Pálffynál. Pálffy főkapitánysága idején a törökök három év alatt harmincszor támadták meg Komáromot, amit Pálffy megelégett, és 1587-ben elhatározta, hogy személyesen vezeti a komáromiakat a török ellen. A budai törökök ellen indított hadivállalkozás azonban sikertelen volt.

Amikor Szinán nagyvezér 1594-ben ostrom alá vette Komáromot, már nem Pálffy volt a vár főkapitánya. Az ostromlott várnak elsőként Pálffy sietett hadaival a segítségére, s amikor bevonult a várba, annak fokáról még látta a túlsó parton elvonuló, az ostromot feladó török had utóvédjét. Amikor a bécsi haditanács az ostrom után felmentette Braun Erazmust komáromi főkapitányi tisztsége alól, 1594. november 17-én ismét Pálffyra ruházták ezt a tisztséget.

Források és irodalom

Levéltári források

Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Takáts Sándor (1860–1932) hagyatéka, Saját kéziratok [1, 1.]

Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Takáts Sándor (1860–1932) hagyatéka, Saját kéziratok [3, 10. 11.]

Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Takáts Sándor (1860–1932) hagyatéka, Saját kéziratok [4, 12. 13. 15.]

Szakirodalom

Bagi Zoltán Péter (2016): *A komáromi vár diadala. Nem csak Eger állta útját a hódítóknak.* Online: missiles.blog.hu. 2016.04.29. (Letöltés: 2019.03.17.)

Fodor Pál (2015): *Szülejmán szultántól Jókai Mórig. Tanulmányok az oszmán-török hatalom szerkezetéről és a magyar-török érintkezésről.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

Pálffy Géza (1997): Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle* 1997/2.

Takáts Sándor (1915): *Rajzok a török világból.* II. kötet. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Takáts Sándor (1917): *Rajzok a török világból.* III. kötet. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Vass Gábor (2020): *A „magának való végház” – A török kori Komárom Takáts Sándor munkáiban.* Szakdolgozat. Komárom: Selye János Egyetem, Tanárképző Kar.

Internetes források

N. N.: *Az 1594-es év hadieseményei Magyarországon.* gyorkos.uw.hu (Letöltés: 2020.03.24.)

N. N.: *Pálffy Miklós a győri hős.* karosszektabornok.blog.hu (Letöltés: 2020.03.24.)

N. N.: *Petheő János, Pethő báró.*